

“JUST IN TIME” KONSEPSIYASI ASOSIDA KORXONANING ASOSIY FONDLARINI BAHOLASH VA BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Rixsimbayev Odiljon Kabildjonovich,

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Email: o.rixsimbaev@tsue.uz, ORCID 0000-0002-0458-3974

Toshkent, O‘zbekiston

IMPROVING THE SYSTEM OF EVALUATION AND MANAGEMENT OF FIXED FUNDS OF THE ENTERPRISE BASED ON THE "JUST IN TIME" CONCEPT

Rixsimbayev Odiljon Kabildjonovich,

Tashkent State University of Economics

Email: o.rixsimbaev@tsue.uz, ORCID 0000-0002-0458-3974

Tashkent, Uzbekistan

JEL Classification: M1,M4,M41

Аннотация. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar uchun “Just in time” konsepsiyasini asosiy fondlarni boshqarish tizimiga qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari muhokama qilingan. Maqolada, mazkur konsepsiya asosida ishlashning iqtisodiy samaradorligi va uning xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar faoliyatiga ta’siri tahlil qilingan. Bundan tashqari, “Just in time” tizimining amaliyotga tatbiq etilish jarayonida duch keladigan muammolar va ularning yechimlari haqida batafsil ma’lumot berilgan. Maqola yakunida esa, ushbu tizimni yanada takomillashtirish va O‘zbekiston iqtisodiyotiga moslashtirish bo‘yicha ilmiy taklif va tavsiyalar taqdim etilgan.

Abstract. This article discusses the unique characteristics of implementing the "Just in Time" concept in the management of fixed assets within economic entities operating in the Republic of Uzbekistan. The article analyzes the economic efficiency of

this concept and its impact on the activities of these entities. Additionally, it details the challenges encountered in the practical application of this system and provides solutions to these issues. In conclusion, the article offers scientific recommendations and suggestions for further refining this system and adapting it to the Uzbek economy.

Kalit so‘zlar: Just in time, asosiy fondlar, baholashay, aylanma mablag‘lar,, Industriya 4.0, korxonona mol-mulki.

Keywords: Just in time, fixed assets, valuation, working capital, Industry 4.0, enterprise property.

Kirish. O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini raqamlashtirish, bozor munosabatlarining rivojlanishi ko‘pchilik mahalliy korxonalarining yangi ish sharoitlarini belgilaydi, ularning hozirgi holati joriy asosiy fondlarni boshqarish qismida boshqaruv qarorlarining yetarli darajada samaradorligini ko‘rsatadi, bu ularning suboptimal tarkibi va tuzilishiga

hamda moliyalashtirish manbalari bilan o'zaro muvofiqlashtirishga xizmat qiladi.

Inflyatsiya, to'lovsizlik va boshqa inqiroz hodisalari korxonalarni ishlab chiqarish zahiralari nisbatan siyosatini o'zgartirishga ya'ni, zaxirani to'ldirishning yangi manbalarini izlashga, ulardan foydalanish samaradorligi muammosini o'rganishga majbur qiladi. Natijada, asosiy fondlarni baholash masalasi, shu jumladan korxonalarining samarali faoliyati kontekstida ko'rib chiqishni taqazo etadi va mablag'larni oqilona sarflashning barcha mumkin bo'lgan usullari xususan, asosiy fondlarni ishlab chiqarish mahsulotlari va zahiralardagi miqdor ulushini aniqlash tobora ko'proq ahamiyat kasb etmoqda. Shuning uchun korxonada asosiy fondlarni baholash mexanizmini takomillashtirishda tashkilot moliyaviy siyosatining muhim yo'nalishi sifatida iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida asosiy fondlarni baholashda samarali "Just in time" mexanizmini qo'llash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Material va metod. 2023-yildagi jahon bozorining rivojlanish tendensiyasini tahlil qilganimizda, shuni ko'rish mumkinki, asosiy fondlarni eng yuqori rivojlanish ko'rsatkichlari AQSH, Janubiy Koreya, Angliya, Yaponiya va Germaniyaga tug'ri kelmoqda.

Asosiy fondlarning iqtisodiy mohiyatini tahlil qilish, ularning tabiati haqidagi savollarga javob berish bo'yicha ilmiy ishlarning katta hajmiga qaramay, "tejamkor ishlab chiqarish"da asosiy fondlarning shakllanishi va muomalasi masalasi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar o'tkazilgan. Xususan, I.O. Blank, R. Braily, Y. Brigham, R. Westrefiyeld, L. L. Ermolovich, J. K. Galbreith, G. Z. Susha, A. Marshall, D. North, S. M. Onisko, M. N. Kreinina, Kramarenko G. O. va boshqalar.

Olimlar uzoq vaqt davomida aylanma mablag'lar tizimining bir qismi sifatida inventarizatsiyani boshqarish masalasini o'rgandilar. Xo'jalik faoliyatining barcha jabhalarida korxonalarni to'xtovsiz ta'minlash maqsadida inventarizatsiyani boshqarish tizimining samaradorligini o'rganish sohasidagi ilmiy ishlar mavjud. Inventarizatsiyani boshqarish algoritmlari klassik inventarizatsiya tizimlari va ularning modifikatsiyalariga asoslangan. Yuqori ixtisoslashgan sohalarida inventarizatsiyani boshqarishning ishlab chiqilgan usullarida siz boshqa qo'llash sohalariga xos bo'lmagan parametrlarni hisobga olishga e'tibor berishingiz mumkin.

Inventarizatsiyani boshqarish tizimlarini shakllantirish, korxonalarni moddiy-texnik ta'minoti va bu holda yuzaga keladigan logistika muammolarini hal qilish masalalariga B.A.Anikin, A.M.Gazinskiy, D.A.Ivanov, V.I.Sergeev, A.N.Sterligova, V.V.Dybska, D.J.Bowersox, D.Uoters, J.R.Stok, D.M.Lambert kabi mualliflar ilmiy mahalliy va xorijiy adabiyotlarda e'tibor berilgan. Bundan tashqari, so'nggi yillarda logistika bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlarida inventarizatsiyani boshqarish bo'limi mavjud yoki to'liq inventarizatsiyani boshqarish masalasiga bag'ishlangan. Bunga misol qilib Bowersox va D.J.Kloss, M.Kristofer, M.Linders, J.Shraybfeder va boshqalarni ishini keltirish mumkin. Tayiti Vono, S.V.Peterkin, M.Vader, Vumek Jeyms P., T.Jons Daniyel, T.F.Xareev va boshqa ko'plab mualliflar "Just in time" konsepsiyasini ishlab chiqish va uni amaliy qo'llash masalalarini tahlil qilish va muammolarni bartaraf etishda ishtirok etdilar.

Raqamli iqtisodiyot faqat bozor infratuzilmasi yaxshi rivojlangan va shaffofligi ta'minlangan taqdirda to'laqonli faoliyat ko'rsatishga qodir bo'ladi. U

nafaqat tovarlarning ishlab chiqaruvchidan iste'molchiga tomon harakatini oshiradi, balki mulkdorlar o'rtasidagi va mulkdorlar bilan davlat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishga ko'maklashadi. Baholash faoliyati ushbu infratuzilmaning muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, rqamli iqtisodiyot munosabatlarini shakllantirishda baholash faoliyatiga katta ahamiyat beriladi.

Bu borada O.Anikina "Agar ashyoviy va boshqa huquqlarni baholash talab va taklifning nisbati, mintaqadagi iqtisodiy vaziyat, daromadlilik hamda kutilayotgan daromadlarni olish bilan bog'liq xatarlar, biznes ustidan nazorat darajasi va obyektlarning likvidiligi darajasi kabi bozor omillarini hisobga olmagan holda amalga oshirilsa, u holda yuzaga kelgan bozor munosabatlari haqida gapirish mushkul"[1] -deb ta'kidlaydi.

Bu esa o'z navbatida, baholashda barcha Ashyoviy va boshqa huquqlarning bozor qiymatini aniqlash mulkiy va nomulkiy munosabatlarni tartibga solish mexanizmining muhim tarkibiy qismi sifatida ishtirok etadi. Bozor qiymati tushunchasi turlicha talqin etiladi. "Bozor qiymati" (ang. market value) deganda "tovar, qimmatli qog'ozlarning joriy narxi, shuningdek ular sotib olinishi yoki sotilishi mumkin bo'lgan narxlar darajasi" tushuniladi[2].

Ilmiy adabiyotlarda ushbu tushunchaning boshqa ta'riflari ham mavjud. Lekin, bizningcha, "bozor qiymati"ning eng to'liq tushunchasi 1999-yilda qabul qilingan "Baholash faoliyati to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining Qonunida berilgan: "Bozor qiymati – bu eng ehtimol tutilgan narx bo'lib, unga ko'ra mazkur baholash obyekti ochiq bozorda raqobat sharoitida, bitimning taraflari barcha zarur axborotga

ega bo'lgan xolda o'z manfaatlarini yo'lida oqilona va ixtiyoriy ravishda harakat qiladi, bitim narxining baland-pastligida esa biron-bir favqulodda holatlar, shu jumladan taraflardan birining ushbu bitimga qo'shilish majburiyati aks etmaydi"[3]. "Bozor qiymati" tushunchasining yuqorida keltirilgan va boshqa bir qator ta'riflarini o'rganish natijasidan kelib chiqqan holda uning ikkita yagona ma'nosini ta'kidlash mumkin.

Birinchidan, qiymatni baholash muayyan moddiy yoki nomoddiy aktiv ehtimol tutilgan narxining ifodasi hisoblanib, bu hol ushbu baholashga ta'sir ko'rsatuvchi sharoitlar va omillarni o'rganishni hamda mazkur aktivni fuqarolik-huquqiy oborotga jalb etishda mulkdorlar munosabatlarini boshqarish va tartibga solish mexanizmi sifatida uni aniqlashning uslubiy asosini ishlab chiqishni talab qiladi.

Ikkinchidan, mulkiy va nomulkiy huquqlar qiymatini baholash ishlab chiqarish jarayoni bo'lib, huquqlar muayyan turining qiymati ko'rinishidagi tovar ushbu jarayon natijasi hisoblanadi. Shuning uchun har qanday ishlab chiqarish jarayoni singari qiymatni baholash ham ishlab chiqarishni tashkil etishni boshqarish; qiymatni baholashni amalga oshirish va tovar sifatida iste'mol qilish funksiyalarini o'z ichiga olishi kerak.

Baholash faoliyatining rivojlanishi masalasini o'rganish, bir tomondan, tadbirkorlik faoliyatining turi sifatida baholash faoliyatining shakllanishi va rivojlanishi manbalarini hamda tarixiy tajribasini tadqiq etish bilan, ikkinchi tomondan, ushbu faoliyatning rolini, o'rnini, ahamiyatini va uni boshqarishning asosiy yo'llarini aniqlash bilan uzviy bog'liq.

Jahon amaliyotidagi baholash faoliyatining bugungi ko'rinishi uzoq vaqt mobaynida fuqarolik-huquqiy oborotga jalb

etiladigan mulkiy va nomulkiy huquqlar qiymatini baholashni o'tkazish tamoyillari hamda usullarini ishlab chiqish natijasi hisoblanadi. Aksariyat tadqiqotchilar jumladan, L.P. Bufetova, Sh.Jid va Sh.Ristlarning fikriga ko'ra, tadbirkorlik va uning ijtimoiy bazasi hisoblangan kapitalistik munosabatlar hunarmandchilik iqtisodiy tizimda tovar-pul munosabatlarining rivojlanishi jarayonida yuzaga keladi- deb ta'kidlashadi. [4]

Mazkur maqolada "Just in time" konsepsiyasi asosida korxonalarda asosiy fondlarni baholash va boshqarishni tashkil etishni takomillashtirish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tahlil jarayonida ilmiy abstraksiyalash, ekspert baholash, induksiya va deduksiya, taqqoslash, tizimli tahlil usullaridan foydalanilgan.

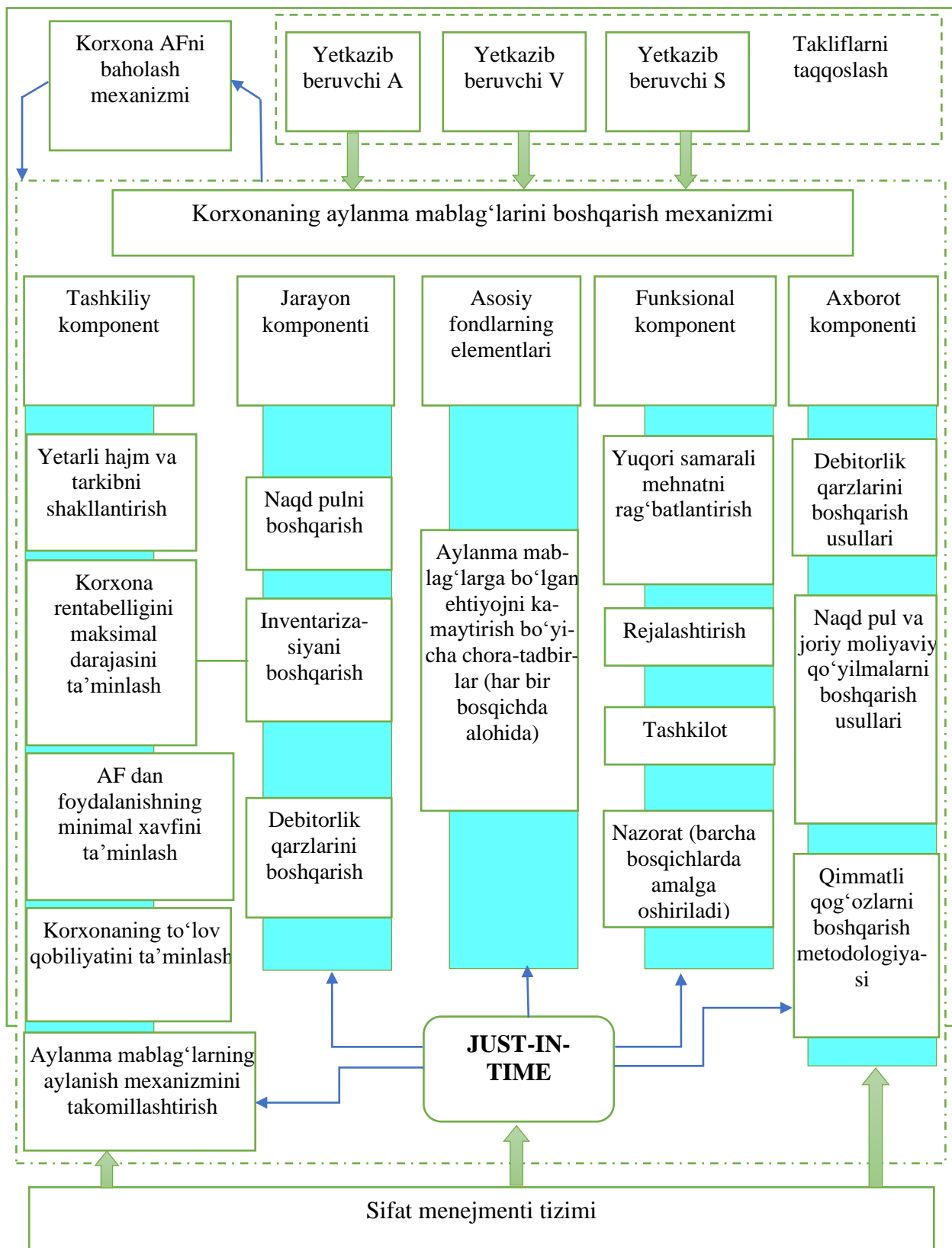
Natijalar. Korxonaning asosiy fondlarni baholash siyosatini tanlashda boshqaruv obyektlarining xilma-xilligini hisobga olish kerak: xom ashyo va materiallar, zaxiralar, tugallanmagan ishlab chiqarish, tayyor mahsulotlar, pul mablag'lari, debitorlik qarzlari, boshqa aylanma mablag'lar. Tashkilotning har xil turdagi asosiy fondlarni baholash bo'yicha siyosat turlari va uslubiy yondashuvlar har xil bo'lishi mumkin. Iqtisodiy usullar korxonaning asosiy fondlarni baholashda yetakchi rol o'ynaydi, chunki ular matematik belgilarni, aniq maqsadlarni beradi, ular bilan olingan natijalarni solishtirish juda oson.

Korxonaning asosiy fondlarni baholash bo'yicha ishlarning umumiy bosqichlari balans tahlili, harakat tahlili, optimal darajani aniqlash, prognozlash va rejalashtirish, haqiqiy natijani prognoz bilan

taqqoslashdan iborat. Tadqiqotlar shundan dalolat beradiki, hozirgi kunda asosiy fondlarni baholash uchun korxonalar tahlilning analitik, koeffitsiyentlarni hisoblash, to'g'ridan-to'g'ri hisoblash (zaxiralar miqdorining hisoblangan ko'rsatkichlari asosida ratsion) kabi hisoblash usullaridan foydalanadi. Korxonaning asosiy fondlarini baholash usullari juda xilma-xil bo'lib, baholash siyosatini yaratishda tashkilot o'ziga mos usullarni tanlashi mumkin.

Lekin amalda korxonaning ishlab chiqarish zaxiralari, tugallanmagan ishlab chiqarish va tayyor mahsulot kabi kam likvid aktivlarini baholashning asosiy qoidalari yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi ushbu masalani dolzarbligini belgilaydi. Shu bilan birga, asosiy fondlarning eng muhim qismi sifatida ishlab chiqarish zahiralariidan foydalanish holati va samaradorligi korxonaning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishining asosiy shartlaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini raqamlashtirish sharoitida asosiy fondlarning ishlashini yaxshilash va uni boshqarish samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishi, aylanma mablag'lardan samarali foydalanishni rejalashtirishning texnologik darajasini oshirish bilan bog'liq chora-tadbirlar majmuidir. Ushbu yo'nalishda biz korxonaning aylanma mablag'larini boshqarish mexanizmini taklif qildik, bu esa moliyaviy oqimlarni optimallashtirishga va umuman korxonaning faoliyati samaradorligini oshirishga yordam beradi (1-rasm).

1-rasm. Korxonaning aylanma mablag'larini "Just in time" konsepsiyasi asosida boshqarishning samarali mexanizmi

Mexanizm aktivlar elementlarini va tashkiliy, texnologik, axborot va funksional quyi tizimlarni o'z ichiga oladi, ularning har biri ishlab chiqarish siklining ma'lum bir bosqichiga mos keladi va boshqasini to'ldiradi. Vaqtinchalik konsepsiyaga asoslangan korxonaning shakllangan aylanma mablag'larini boshqarish mexanizmining ishlash samaradorligini oshirish uchun tashkiliy komponent elementlarining unga ta'sirini hisobga olish kerak. Korxonada faoliyatining barcha sohalarini samaradorligini ta'minlash aylanma mablag'lar, ulardan foydalanish unumdorligi va korxonaning iqtisodiy faoliyati hajmiga bevosita bog'liq bo'lgan hajm bilan bog'liq.

Shakllangan mexanizmning jarayon qismini ko'rib chiqishda aylanma mablag'lar elementlarini boshqarishga alohida e'tibor beriladi va uchta asosiy guruh ajratiladi, ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga va vositalarga ega bo'lib, o'zaro ta'sirga ega bo'lgan boshqalar bilan birlashtiriladi. Aylanmaning pul mablag'larini boshqarish, debitorlik qarzlarni boshqarish, inventarizatsiyani boshqarish yakuniy natijasi hisoblanadi. Naqd pulni boshqarishga kelsak, bu yerda eng muhim nuqta pul mablag'larining minimal talab qilinadigan miqdorini hisoblashdir.

Joriy xo'jalik operatsiyalari uchun pul oqimlarini rejalashtirish va kelgusi davrda ularga sarflangan aktivlar miqdorini qurish taklif etiladi. Asosiy fondlarni baholashning navbatdagi muhim masalasi debitorlik qarzlarning real holatini baholash, ya'ni debitorlik qarzlari guruhlari bo'yicha alohida amalga oshiriladigan umidsiz qarzlarning yuzaga kelish ehtimolini baholashdir.

Debitorlik qarzlarni boshqarish uchun korxonada muddati o'tgan qarzlarni bo'yicha xaridorlar bilan hisob-kitoblar

holatini bir yoki bir nechta yirik xaridorlar tomonidan to'lanmaslik xavfini kamaytirishda xaridorlarning ko'proq soniga e'tibor qaratish, debitorlik va kreditorlik qarzlarning nisbatini nazorat qilish, inventarizatsiyani boshqarish hamda erta to'lov uchun chegirmalarni taqdim etish bo'yicha kuzatishni taklif etiladi.

Korxonaning funksional faoliyati sifatida inventarizatsiyani boshqarishga katta e'tibor beriladi, uning maqsadi mijozlarga qoniqarli xizmat ko'rsatish sharti bilan inventarizatsiyani saqlash uchun yillik xarajatlarning umumiy miqdorini minimal darajaga yetkazishdir. Tovar-moddiy zaxiralarni boshqarishning ahamiyati, eng avvalo, ishlab chiqarish - bu materiallarning shaklini o'zgartiruvchi, ularni tayyor mahsulotga aylantiruvchi jarayon orqali moddiy resurslar oqimi ekanligi bilan izohlanadi.

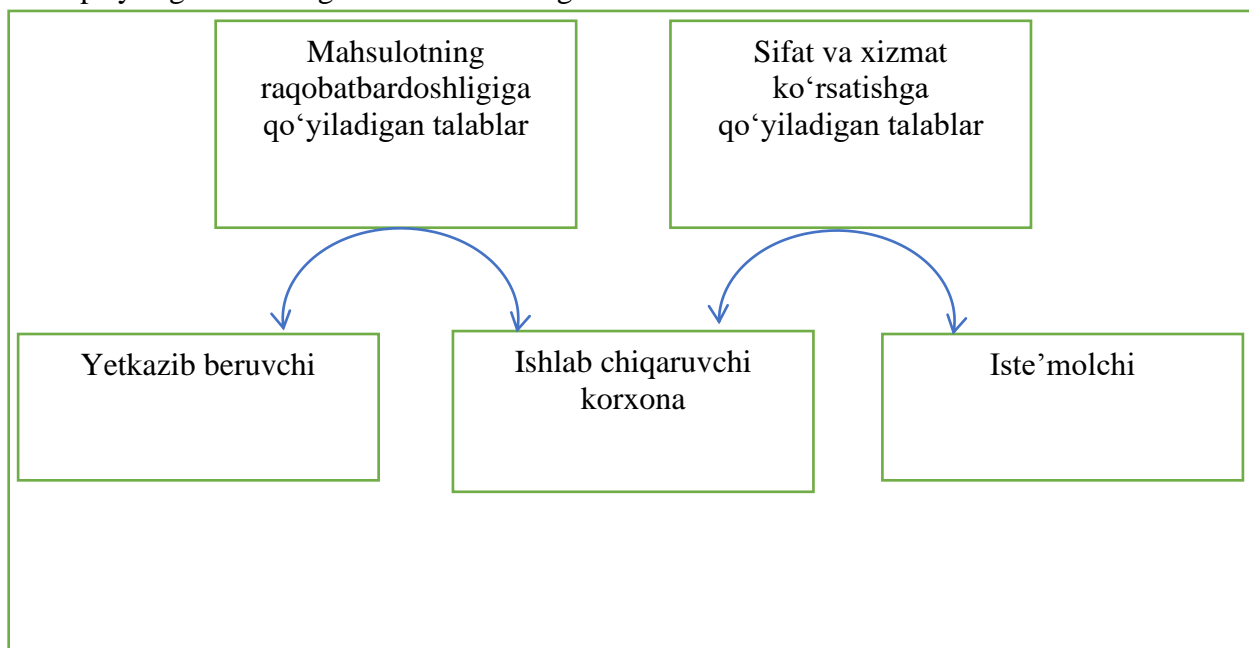
Iqtisodiyotni raqamlashtirish va Industriya 4.0 texnologiyasini joriy etish davrida tadbirkorlik subyektlari ushbu masalaning muhimligini anglab, saqlash, foydalanilmayotgan zahiralarni, yarim tayyor mahsulotlarni utilizatsiya qilish va nuqsonlarning oldini olish xarajatlarini boshqarishga alohida e'tibor qaratishi lozim. Inventarizatsiyani yaratish va saqlash katta xarajatlarni talab qiladi, shuning uchun inventarizatsiyani boshqarish juda muhim, shunda bu xarajatlar minimal bo'ladi va ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish hamda korxonada intilayotgan mijozlar talablarini qondirish darajasini ta'minlaydi.

Korxonaning aylanma mablag'larini boshqarish mexanizmining samarali ishlashi uchun "Just in time" konsepsiyaga asoslangan boshqaruvning barcha elementlarini va ularning aylanish doirasini batafsil ko'rib chiqish lozim bo'lib, "Just in time" tushunchasi va an'anaviy menejment o'rtasidagi farqni aniq bilib olish talab

etiladi. Bu funksional komponentda boshqaruv elementlarini, ya'ni motivatsiya usullarini, nazorat qilish va tashkil etish usullarini aniqlash imkonini beradi. Ishlab chiqarish jarayonining davomiyligini qisqartirish va jarayonda yuzaga keladigan barcha turdagi xarajatlarni qisqartirish orqali samaradorlikni oshirish uchun yaratilgan zamonaviy boshqaruv konsepsiyasi "xavfsiz ishlab chiqarish" bo'lib, uning tizimida 25 ga yaqin turli xil vositalar qo'llaniladi.

Korxonalar ishlab chiqarishi xavfsizligini boshqarish va nazorat qilishning eng samarali usuli "Xavflar va tanqidiy nazorat nuqtalari tahlili" konsepsiyasiga asoslangan tizim ekanligi

isbotlangan haqiqatdir. Bu borada, eng asosiysi korxonalar sifatini yaxshilash barcha manfaatdor tomonlarning sa'y-harakatlarini birlashtirmasdan mumkin emas: etkazib beruvchi, ishlab chiqaruvchi va iste'molchi, kreditorlar, investorlar va boshqalar. Ularning orasidagi aloqa etkazib beruvchi-ishlab chiqaruvchi-iste'molchi zanjiri tamoyiliga muvofiq amalga oshirilishi kerak (2-rasm).

2-rasm. Ishlab chiqaruvchi va yetkazib beruvchilar hamda iste'molchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sir zanjiri

Sanoat ishlab chiqarishining iqtisodiy o'sishi "kosmetik" modernizatsiya va barqaror talabga ega bo'lmagan ishlab chiqarishni tashkil etish asosida mumkin emas, chunki bozor muhiti mahalliy korxonalarining mahsulotlariga qat'iy talablar majmuini qo'yadi. Ya'ni, iste'molchi ishlab chiqaruvchiga bir qator talablarni qo'yadi, masalan: narx, sifat,

etkazib berish shartlari, etkazib berish hajmlari. O'z navbatida, ishlab chiqaruvchi kompaniya uchun mahsulotlarning raqobatbardoshligi ustuvor hisoblanadi. Mahsulotlar raqobatbardosh bo'lishi uchun ishlab chiqaruvchi korxonalar raqobatbardosh materiallar, ehtiyot qismlar, butlovchi qismlar va ishlab chiqarish texnologiyalaridan foydalanishlari kerak, bu

esa iste'molchi talabiga qarab mahsulot assortimentining mamlakat ichida va chet elda tez o'zgarishini ta'minlashi kerak. Shunday qilib, raqobat sharoitida mahsulot sifati va xizmatlar ko'rsatish darajasi iste'molchilar tomonidan "takidlanadi" va buning uchun ishlab chiqaruvchilarning ishlab chiqarish quvvati bozor segmentlari hajmiga mutanosib bo'lishi kerak.

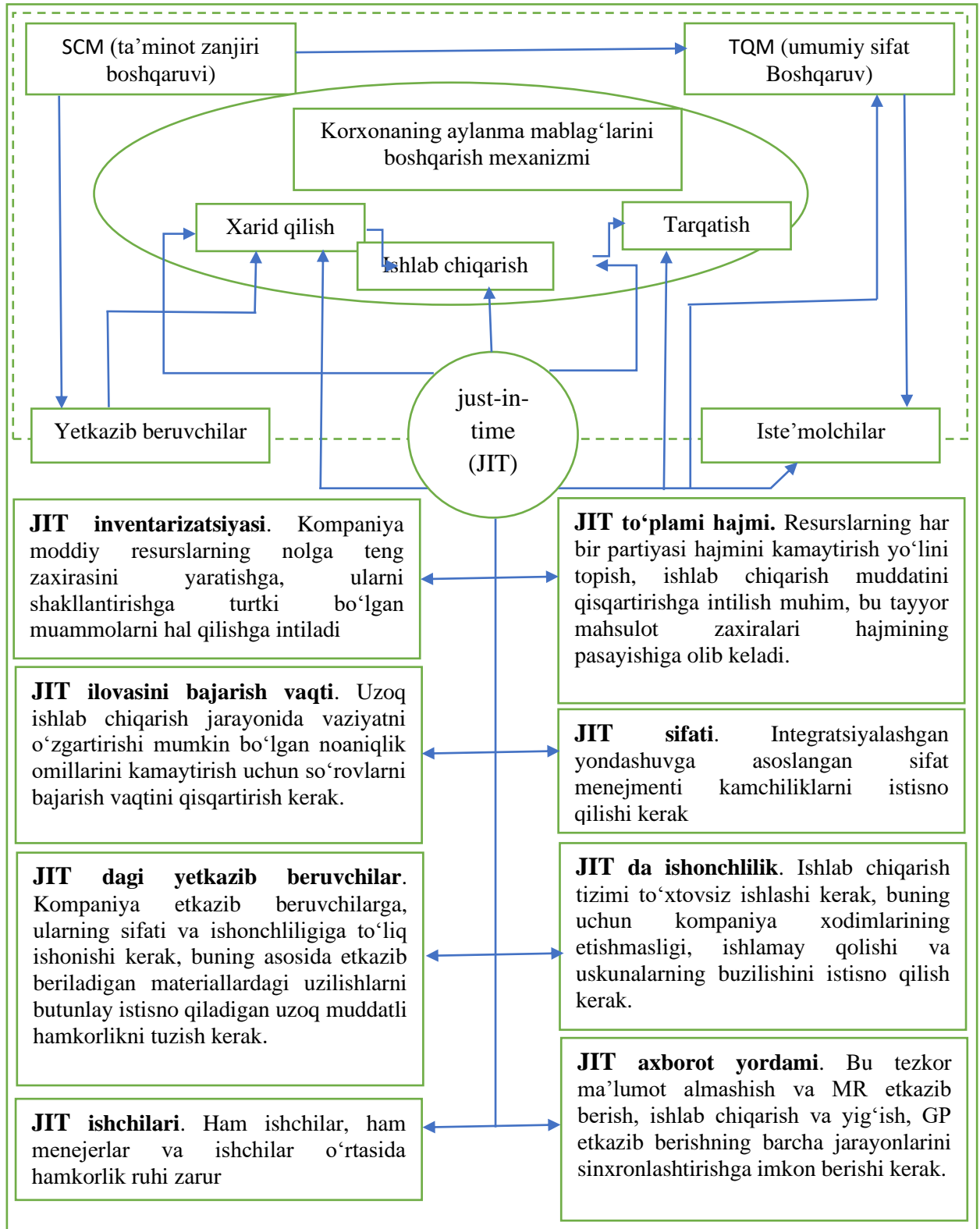
Bu borada "Just in time" tizimining eng mashhur va samarali chiqishlaridan biri minimal zaxiralar mavjudligi yoki ularning yo'qligi - ishlab chiqarishga yetkazib beriladigan resurslarni to'liq kerakli miqdorda va o'z vaqtda bo'lishning zaruriy masalalarni nazarda tutadi. Ishni tashkil etishga an'anaviy yondashuv nuqtayi nazaridan, zaxiralar butun tizimning muhim elementi hisoblanadi, operatsiyalar paytida yig'imning yo'qligi kafolatlanadi. Biroq, zamonaviy boshqaruv konsepsiyalari o'rnatilgan materiallar va ularga bo'lgan urinishlar o'rtasidagi yaqinroq aloqalarni ta'minlash uchun asosiy jadvalni o'zgartirish orqali inventarizatsiyani kamaytiradi va bu, ma'lum bir xavfsizlik chegarasi bilan kutilmagan muammolar yuzaga kelganda ta'minlanadi.

Shu bilan birga, agar talab va taklif o'rtasidagi muvofiqlik darajasi ta'minlansa, korxonaga uchun kichikroq zaxira kerak bo'ladi va bu talab hamda taklif o'rtasidagi barcha tafovutlarni butunlay yo'q qilish orqali nol qiymatga erishishga olib keladi. Zamonaviy "Just in time" texnologiyalari va logistika tizimlari yanada integratsiyalashgan bo'lib, ular logistika

ishlab chiqarish konsepsiyalari va tarqatish tizimlarining logistika kanallaridagi zaxiralarni minimallashtiradigan tizimlar, tezkor almashtirish logistika tizimlari, zaxiralar darajasini tekislash, guruh. texnologiyalar, profilaktik moslashuvchan avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish, umumiy statistik nazoratning zamonaviy logistika tizimlari va mahsulot sifati sikllarini boshqarish kabi turli xil variantlaridan birlashtirildi.

"Just in time" tizimning potensial afzalliklari juda ko'p bo'lib, ulardan asosiy sifatida tovar-moddiy zaxiralar darajasini pasaytirish imkoniyatini keltirib iltish mumkin. Bu esa tovar-moddiy zaxiralarga kamroq kapital qo'yilmalarni bildiradi. Ushbu tizimda darhol foydalanish uchun mavjud bo'lgan minimal miqdordagi materiallarga ega bo'lish zarurligi sababli, zaxiralarning umumiy darajasi sezilarli darajada kamayadi.

Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida "Just in time" ishlab chiqarish tizimini qo'llash buyurtmalarni bajarish siklining qisqarishiga va uning bajarilishi ishonchliligi oshishiga olib keladi. Bu, o'z navbatida, korxonaning zaxiralarga bo'lgan ehtiyojning sezilarli darajada kamayishiga yordam beradi, bu mumkin bo'lgan tanqislikning oldini olish uchun saqlanadigan qo'shimcha tovar birliklarida ifoda etadi. Bu boradi taklif sifatida "Just in time" konsepsiyasining asosiy tarkibiy qismlari shaklida integratsiyalash modeli keltirilgan (3-rasm).

3-rasm. Korxonaning aylanma mablag'larini boshqarish tizimiga o'z vaqtida texnologiyani integratsiyalash modeli

Shunday qilib, 3-rasm asosida shundan xulosa qilish mumkinki, rejalashtirilgan ishlab chiqarish istiqbollari

doirasida ishlab chiqarish jadvalini ham qisqarishiga olib keladi. Bu korxonada uchun bozor konyunkturasining o'zgarishiga

munosabat bildirish uchun zarur bo'lgan vaqtni qo'lga kiritish imkonini beradi. Kichik partiyalar ishlab chiqarish ham ko'proq moslashuvchanlikni ta'minlaydi va ushbu tizimdan foydalanganda ishlab chiqarish sifatining yaxshilanishi qayd etiladi. Buyurtma qilingan miqdor kichik bo'lsa, sifat muammolarining manbai osongina aniqlanadi va darhol tuzatishlar kiritiladi.

Bunday sharoitda xodimlar sifatning ma'nosini ko'proq tushunadilar, bu esa ish joylarida ishlab chiqarish sifatining yaxshilanishiga olib keladi. "Just in time" ishlab chiqarish tizimining boshqa afzalliklari quyidagilardan iborat: materiallar va tayyor mahsulotlar zaxiralari uchun omborlarni saqlash uchun kapital xarajatlarni kamaytirish; aksiyalarning ma'naviy eskirish xavfini kamaytirish, nuqsonlardan yo'qotishlarni kamaytirish va qayta ishlash xarajatlarini kamaytirish hamda hujjatlar miqdorini kamaytirish.

Xulosa. Mahalliy korxonalarining aylanma mablag'larini boshqarish mexanizmiga "Just in time" ishlab chiqarish texnologiyasini integratsiyalashning taklif etilayotgan modelidan foydalanish menejrlarning turi, narxi, tannarxi, tarkibi va sotish kanallari bo'yicha samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ehtiyojlarini ta'minlaydi. mahsulot ishlab chiqaradi va korxonaning ishlab chiqarish va tijorat faoliyatini yanada takomillashtirishga, uning to'lov qobiliyati va umuman likvidlik darajasini oshirishga yordam beradi.

Korxonaning aylanma mablag'larini

boshqarish muammosi, ularni boshqarish shartlaridan qat'i nazar, barcha korxonalar uchun, ayniqsa, iqtisodiyotni raqamlashtirishning hozirgi sharoitida, moliyaviy-iqtisodiy faoliyat natijalariga ta'sir qiluvchi omillar ta'sirida dolzarbdir. Chunki, faoliyatning doimiy ravishda o'zgarib turishida vositalar nafaqat aylanma mablag'lar hamda moliyaviy oqimlarni prognozlash va rejalashtirish, balki ularni boshqarish uchun ham zarurdir. Tadqiqotda taklif etilgan korxonaning aylanma mablag'larini boshqarishning samarali mexanizmidagi barcha tarkibiy qismlarni "Just in time" konsepsiyaga asoslangan holda birlashtirish aylanma mablag'lar elementlarini va umuman korxonani har tomonlama tadqiq qilish va boshqarish imkonini beradi.

Ushbu mexanizmning har bir tarkibiy qismi zamonaviy ta'sir omillari va tarmoqqa mansublikning o'ziga xos xususiyatlarini, tashqi omillarning o'zgarishini, moliyaviy resurslarni shakllantirish potensialini, iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini, ishlab chiqarish va moliyaviy faoliyatni tashkil etish shakllarini, moliyaviy ahvolni hamda korxonaning faoliyatining boshqa parametrlari hisobga olgan holda shakllantiriladi. Taklif etilayotgan mexanizmning amaliy qo'llanilishi korxonaning aylanma mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirishga imkon beradi va umuman uning to'lov qobiliyati hamda likvidligi darajasining oshishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Anikina O. "O razviti i otsenochnoy deyatelnosti v Uzbekistane". Jurnal "Ekonomika i klass sobstvennikov", №3, 2002 g, str. 42.

2. "Yazыk biznesa". Terminы. IPK "Shark", 1995g., str. 466;
3. O'zbekiston Respublikasining "Baholash faoliyati to'g'risida" 1999-yil 19-avgustdagi 811-I-son Qonuni, <https://lex.uz/docs/24703>
4. Bufetova L.P. Istoriya ekonomiki. Uchebnoye posobiye. Chast I. Barnaul. Akademiya ekonomiki i prava. Altayskoye otdeleniye, 1996; Jid Sh. Kooperatsiya. S-Peterburg, Prometey, 1909.; Jid Sh. Rist Sh. Istoriya ekonomicheskix ucheniy. M., Ekonomika, 1995.